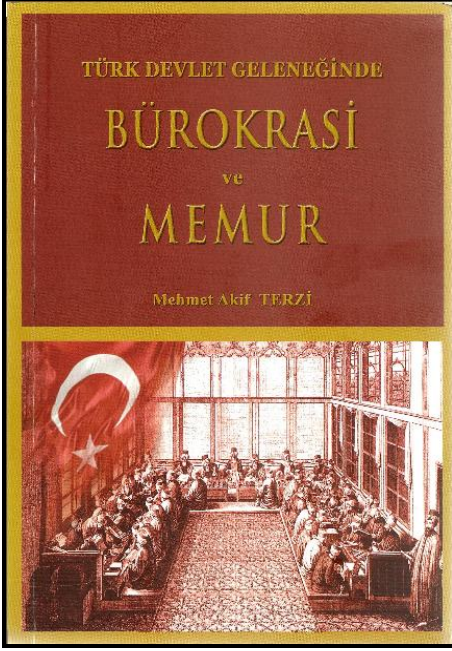

Mehmet Akif Terzi, *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, Sistem Ofset, Ankara 2012, XXI+506 s.+27 resim+22 belge+11 tablo.

Bir giriş ve altı bölümden oluşan kitap, İslamiyet öncesi ve sonrasında kurulmuş olan Türk Devletlerinin, devlet çatısı altında yapılmış olan teşkilat ve bu teşkilatlarda görev almış olan memurlarını konu edinmiştir. Belirtilen sürenin uzun olması ve devletlerin farklı coğrafyada farklı Türk boyları tarafından kurulmuş olmaları eserin ortaya çıkmasında ciddi bir zahmetin çekilmesi ile yoğun bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Zahmetli çalışmanın neticesi olarak şimdiye kadar kurulmuş olan Türk Devletlerindeki, devlet teşkilatları ile

bu teşkilatlarda görev yapmış olan memurların kimler olduklarını ve ne iş yaptıklarını öğrenmiş oluyoruz.

Kitabın giriş kısmında (s. 1-10) Türk Devletlerinin temelini oluşturan başta aile olmak üzere ortak yaşama arzusu ile Türklerde bağımsızlık duygusuna değinildikten sonra Türk Devlet yönetim anlayışında bulunan adalet, hukuk, töre ve istişare kültürü gibi kavramların üzerinde durularak devlet olmanın temelinde yer alan unsurlar okuyucuya asıl konuya girilmeden önce verilmiştir.

Eserin birinci bölümünde (s. 13-30) bürokrasinin tanımı yapıldıktan sonra İslamiyet öncesi ve sonrası olarak iki safhada meydana gelmiş olan Türk bürokrasisi üzerinde durulmuştur. İslamiyet öncesi devirde Hun İmparatorluğu, Göktürk Devleti ve Uygur Devleti'ni görmekteyiz. İslamiyet sonrası Türk Devletlerindeki bürokrasi ise Karahanlı Devleti'nden başlayarak Büyük Selçuklu Devleti ve ardından da Anadolu Selçuk Devleti ile sonlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki kurum ve bürokratlar ise II-V. bölümlerde ele alınmıştır.

Buna göre eserin ikinci bölümünde (s. 40-113) Osmanlı bürokrasisinin ortaya çıkışı ve erken dönem Osmanlı bürokrasisini meydana getiren unsurlar hakkında bilgi verilir. Merkez devlet teşkilatının başında padişah başta olmak üzere Divân-ı Hümâyun ve üyeleri, Divân-ı Hümâyunu oluşturan kalemler bu

bölümde sırasıyla yer alır. Divân-ı Hümâyün üyelerinden Defterdara bağlı olarak çalışan, Osmanlı Mali bürokrasisi ile Devletin bilgi hazinesini oluşturan Defterhane ve çalışanları da yine bu bölümde zikredilen hususlardır.

Eserin üçüncü bölümü (s. 117-151) klasik dönem Osmanlı Taşra teşkilatına ayrılmıştır. Bu kısımda eyaletlerin başında bulunan beylerbeylerin görevleri, beylerbeylerin başkanlığında toplanan divan ve divanın üyeleri, Osmanlı Devleti'nin sancak yönetimi, sancak beyi ve diğer taşra görevlilerinden olan mütesellim, muhassıl, ayan, dizdar, kadı, subaşı, kaza müftüsü, kethüda, derya beyi ve alay beyi gibi görevliler hakkında bilgi sahibi olunur.

Eserin dördüncü bölümünde (s. 155-206) Osmanlı Devleti'nin kamu idaresi incelenir. Osmanlı Devleti'ni oluşturan seyfiye, ilmiye ve kalemiye sınıfı izah edildikten sonra Osmanlı Devleti'nde göreve getirilen yöneticilerin getirildikleri makamlardaki vazifelerini ulvi bir görev olarak devlet ve millete hizmet etmek düşüncesiyle kabul ettiklerinden bahsedilerek, Osmanlı Devleti'nde liyakat ve referansın memur atamasında önemli olduğu düşüncesi

üzerinde durulur. Ayrıca bu bölümde klasik dönem Osmanlı memurları ve memurların yetişme usulü, tayin ve terfileri, görev süreleri, mesailer, gelirleri ve emeklilik gibi konulara da temas edilir.

Eserin beşinci bölümünde (s. 209-392) ise Osmanlı Devleti'nde yenileşme ve yapılan reformlar incelenmiştir. Başlangıçta Divân-ı Hümâyün'un iş yükünü azaltmak için sadrazamın başkanlığında toplanan divanlara bazı işler havale edilmişti; ancak zamanla sadrazam başkanlığında toplanan divan zamanla gelişerek Divân-ı Hümâyün'da görülen işleri de görmeye başladı böylece Osmanlı Bürokrasisi XVII. yüzyılın ortalarında Bâbîâlî'ye doğru kaydı ve bürokrasi sadrazamın başkanlığından yeniden şekillendi. Osmanlı Devleti'ne memur yetiştiren okullar, Tanzimat ve II. Meşrutiyet döneminde yapılan reform ve ıslahatlar neticesinde Osmanlı memurunun durumu bu bölümde incelenen konular arasındadır.

Eserin altıncı ve son bölümünde (s. 395-451) cumhuriyet dönemindeki yeniden yapılanmayla memurların haklarını ve görevlerini tanımlayan kanunlara yer verilmiştir. Memurlar için çıkartılan 788 sayılı memurin

raporu, 1108 sayılı maaş kanunu, 1700 sayılı Dâhiliye memurları kanunu, 3656 Barem kanunu, üzerinde durulan kanunlar arasındadır. 1945 yılından sonra devlet personel sisteminde kapsamlı değişikliklerin yapılması için başta Amerika olmak üzere birçok ülkeden gelen uzmanların vermiş olduğu raporlarda bu bölümde ele alınmıştır. Aynı bölüm kamu çalışanlarının örgütlenmesi ve sendikalaşması süreci başlığında verilen memur sendikacılığının ortaya çıkışı, uluslararası dayanakları, sendikal hakları düzenleyen uluslararası örgütler, uluslararası sözleşmeler ile Türkiye’de memur sendikacılığı ve memurların sendikalaşması gibi konular ile son bulmuştur.

Altı bölümden oluşan ve alanında bir ilk olan eser genişçe bir hacme sahip olup, Türk Devlet sistemleri hakkında öz bilgi vermektedir. Eğer

bilgiler teferruatlı olarak verilmiş olsaydı şüphesiz eser birkaç ciltten meydana gelirdi. Bilgilerin itinayla özetlenmesi, okuyucu için ciddi kolaylıklar sağlamaktadır. Eserde kullanılan kaynak ve arşiv malzemeleri ise eseri ayrıca değerli kılmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nin çeşitli fonlarında ilgili konular ile ilgili kullanılan belgeler bilgiyi birinci elden okuyucuya aktarmaktadır. Yazarın Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde görev yapıyor olması Osmanlı Devlet çarkının işleyişini gösteren bürokrasinin yazışmaları, belge akışı ve bu belgeleri yakından görmesi, eserin oluşturulmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Eserde kullanılan resim ve arşiv belgeleri de ilgili konunun okuyucunun zihninde kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Fırat BOZTAŞ*

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; firatboztas@hotmail.com.